

Versterking kennispositie AI commissie Digitale Zaken

Het Rathenau Instituut levert graag antwoord op de door de vaste Tweede Kamercommissie voor Digitale Zaken gestelde vragen:

1. Gezien de aanbevelingen uit het WRR-rapport 'Opgave AI. De nieuwe systeemtechnologie', wat zouden volgens u de top drie aandachtspunten van de commissie voor Digitale Zaken moeten zijn en waarom?
2. Waar ziet u eventuele lacunes of ongewenste overlap in wet- en regelgeving als het gaat om de toepassing van AI?

1. Aandachtspunten voor de commissie Digitale Zaken

De commissie Digitale Zaken heeft bij aanvang zes werkhema's geformuleerd: 1) opkomende en toekomstige technologieën, 2) digitaal burgerschap en democratie, 3) digitale grondrechten en ethiek, 4) digitale infrastructuur en economie, 5) online veiligheid en 6) cybersecurity en digitaliserende overheid. Deze thema's bieden goede aanknopingspunten om knelpunten op het gebied van AI en digitale technologie het hoofd te bieden. De opgaven *contextualisering* en *regulering* die de WRR in haar rapport identificeert, vormen de kern van de taak van de commissie Digitale Zaken.

Net als het Rathenau Instituut gaat de WRR in haar rapport 'Opgave AI' uit van een brede opvatting van AI. AI is nauw verbonden met andere digitale technologieën. Veel digitale systemen: 1) verzamelen data, bijvoorbeeld via sensoren, 2) analyseren data, bijvoorbeeld via machine learning en 3) passen die data of analyse toe, bijvoorbeeld via actuatoren die een apparaat aan of uitzetten. Zo verzamelt een slimme thermostaat data over het leefpatroon van de bewoner, analyseren algoritmes die data, zodat de thermostaat 'weet' wanneer het huis het beste verwarmd kan worden. Diverse technologieën, zoals sensoren, algoritmen, of het internet zorgen zo *samen* voor een intelligent systeem of apparaat. AI valt dus niet los te zien van andere digitale technologieën, zoals *Internet of Things*, platformen of *virtual* en *augmented reality*.

Kortom, het werkveld van uw commissie beslaat een breed cluster van digitale technologieën. De maatschappelijke betekenis van deze technologieën kan per toepassingsgebied verschillen. Bij een concrete AI-toepassing wordt pas duidelijk welke belangen met die toepassing gemoeid zijn, welke groepen burgers of bedrijven door een specifieke toepassing geraakt worden en wie mogelijke winnaars en verliezers zijn. Dan tekenen de politieke vragen en te maken keuzes zich af.

De commissie Digitale Zaken kan enerzijds een belangrijke rol spelen om tijdig nieuwe ontwikkelingen te agenderen, zoals de opkomst van immersieve technologie, satellietcommunicatie of 6G. Anderzijds is het belangrijk dat de commissie een coördinerende rol aanneemt, omdat de toepassing van AI en digitale technologie in een specifieke sector óók sector-overstijgende vraagstukken kent, bijvoorbeeld op het gebied van data delen, dataprotectie, beveiliging of dynamische digitale economie.

Aankomende Europese wetten adresseren onder meer dit soort kwesties en vragen om samenwerking met andere commissies om tot een integrale beoordeling te komen.

2. Eventuele lacunes of ongewenste overlap in wet- en regelgeving

In algemene zin is deze vraag lastig te beantwoorden, omdat pas bij een concrete AI-toepassing duidelijk wordt welke juridische kaders van toepassing zijn en of er lacunes of overlap ontstaan. Digitalisering maakt deze beoordeling complexer. In diverse onderzoeken constateert het Rathenau Instituut dat één digitale dienst of product vaak meerdere juridische kaders doorsnijdt en meerdere toezichthouders voor één product of dienst relevant zijn. Zo raakt politieke micro-targeting aan privacywetgeving, het verkiezingsrecht, mediarecht, consumentenrecht en mededingingsrecht. De inzet van data en algoritmes in de elektriciteitsmarkt vallen onder de Autoriteit Consument en Markt, Autoriteit Persoonsgegevens en Agentschap Telecom, maar ook onder de Data Governance Act en straks de AI Act.

Vele partijen ontwikkelden de afgelopen vijf jaar ethische codes en richtlijnen. Hoewel het daarmee lijkt alsof de ontwikkeling van AI zich in een wettelijk vacuüm afspeelt, is dat uiteraard niet zo. Er is veel wetgeving waar AI zich tot moet verhouden, bijvoorbeeld ten aanzien van persoonsgegevens, het algemeen bestuur, en sectorspecifieke wetgeving zoals in de zorg of de vervoersmarkt. AI en digitalisering vragen op punten aanpassing of nadere specificering. Het is belangrijk dat het kabinet analyseert waar gaten of lacunes liggen. Uw commissie is de plek om het gesprek over deze analyse te voeren. U kunt het overzicht behouden over de werking van diverse wetten, over meerdere sectoren. Dat vraagt, wederom, ook om een goede samenwerking op dossiers waarop de commissie Digitale Zaken volgcommissie is.

De Europese Commissie werkt aan diverse nieuwe wetten, zoals de Digital Service Act (DSA), de Digital Market Act (DMA), de AI Act, en de Data Act. Zij dienen om knelpunten, zoals marktdominantie, transparante werking van algoritmen of zeggenschap over data te adresseren. Deze wetten overlappen deels bestaande wetten. Hoe verhouden nieuwe en bestaande wetten zich tot elkaar? De commissie Digitale Zaken kan het kabinet daarop bevragen.

De effectiviteit van bestaande en nieuwe juridische kaders staat of valt bij effectief toezicht. Dat vergt nationale en Europese samenwerking tussen toezichthouders. De nieuwe wetten creëren bovendien nieuwe toezichtstaken, waarbij nog vragen leven over hoe die taken moeten worden uitgevoerd. Het toezicht op de DSA en DMA krijgt bijvoorbeeld vorm via een *Digital Service Coordinator*. Daarbij zullen naar verwachting de Autoriteit Consument en Markt, de Autoriteit Persoonsgegevens en het Commissariaat van de Media betrokken zijn. Hoe moet dat eruit zien? Vergelijkbare vragen leven bij de AI Act en de in het coalitieakkoord aangekondigde algoritmetoezichthouder. Het is dus zaak dat de commissie Digitale Zaken controleert – ook nadat wetgeving is aangenomen – hoe Nederland nieuwe toezichtstaken organiseert.